

Оксана Гомотюк

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ НАУЧНЫХ СТУДИЙ УКРАИНСКОГО НАРОДА В УСЛОВИЯХ ИМПЕРСКИХ ПОЛИТИЧЕСКИХ КОНСТРУКЦИЙ (XIX ВЕК)

В статье проанализированы взгляды украинских ученых на формирование целостного синтетического знания об Украине и украинцах, выделены ведущие тенденции и наиболее характерные особенности периода середины и второй половины XIX ст. в обосновании идеи самостоятельности украинского народа, самобытности его языка, истории и культуры, который связан с деятельностью университетских центров и научных обществ.

Ключевые слова: научные основы, научные центры, научные общества, интегрированность, самобытность.

Oksana Homotuk

BASIC DIRECTIONS OF SCIENTIFIC STUDIOS OF THE UKRAINIAN PEOPLE IN THE CONDITIONS OF IMPERIAL POLITICAL CONSTRUCTIONS (XIX CENTURY)

The considerable part of article is the analysis of conceptionable researches of Ukrainian history, culture and ethnography founders who favoured to the scientific substantiations of knowledges about Ukraine and about Ukrainians as distinctive, separate, independent and united nation. The contribution of the leading Ukrainian ethnographers is looked into forming the paradigm of Ukrainian ethnographical option and the role of the scientific centres and institutions are retraced and their printed parts on the territory of Ukraine.

Key words: university's centres, science associations, scientific grounds, integrant, distinctive, separate, independent.

УДК 94 (477)

Олег Пилипишин

ФОРМУВАННЯ ЮЛІАНА РОМАНЧУКА ЯК ОСОБИСТОСТІ, КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНЬОГО ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА У 60–80-Х РР. XIX СТ.

У статті проаналізовано формування Юліана Романчука як особистості, культурно-просвітнього та громадсько-політичного діяча у 60–80-х рр. XIX ст.

Ключові слова: Юліан Романчук, громадсько-політичний діяч, культурно-просвітній діяч, Східна Галичина, Галицький сейм.

Актуальність досліджуваної проблеми характеризується тим, що в українській історичній науці до сьогодні постать Юліана Романчука вивчена доволі фрагментарно.

Новизна статті полягає у тому, що автором зроблено спробу цілісного аналізу постаті відомого українського громадсько-політичного та культурно-просвітнього діяча.

Об'єктом дослідження виступають соціально-політичні, громадські та культурно-просвітні чинники, поширені у Східній Галичині того часу.

Предметом дослідження – формування Юліана Романчука як громадсько-політичного та культурно-просвітнього діяча.

Мета статті – дослідити формування Юліана Романчука як особистості, громадсько-політичного та культурно-просвітнього діяча.

Завдання дослідження ґрунтуються на тому, щоб охарактеризувати процес формування і становлення Ю. Романчука, дослідити громадсько-політичне зростання і вплив тих чинників, що сприяли цьому процесу, проаналізувати його внесок у політичне та культурно-просвітній рух Східної Галичини.

Історіографія досліджуваної проблеми на сьогодні характеризується окремими публікаціями, що стосуються як народовецького руху у Східній Галичині, так і окремо постаті Юліана Романчука. Ще за життя Ю. Романчука з'явилися перші публікації про нього. Зокрема, розкрито його діяльність

як віце-президента австрійської палати депутатів [3]. У статті Я. Семеновича охарактеризовано громадську працю Ю. Романчука [4].

С. Перський згадує про нього у контексті культурно-просвітнього руху, його вплив на становлення "Просвіти" [5] і власне уже Ю. Романчук, у зв'язку з 60-ти річчям товариства, аналізує початки заснування цієї української інституції [6].

Парламентсько-політичну діяльність Ю. Романчука відображено К. Левицьким [10; 13]. Деякі його виступи, як депутата Галицького сейму, подано у газеті "Діло"[14–15]

Серед сучасних дослідників його постаті можна назвати І. Чорновола [1] та Ю. Плекана [2].

Як свідчить аналіз історіографії праць, на сьогодні постать Юліана Романчука не досліджено повною мірою, тому виникла необхідність цілісного і комплексного наукового дослідження, розкривши його формування як особистості, громадсько-політичного та культурно-просвітнього діяча.

Юліан Романчук – довголітній політичний провідник галицьких українців, визначний громадський та культурно-освітній діяч (педагог, письменник та журналіст). Народився 24 лютого 1842 р. у селі Крилос біля Галича, у родині вчителя. Його батько, Семен Романчук, син міщанина зі Збаража, був народним учителем. Мати – дочка священника з родини Глинських. Її рідні брати – Михайло й Теофіл Глинські були на той час знаними патріотами.

У 1847 р. родина переїхала на проживання до села Дуліби біля Стрия. У цьому ж селі Юліан закінчив перші три класи народної школи, а до четвертого класу батько, усвідомлюючи як багато освіта значить у житті людини, віддав його на навчання до Стрия.

Восени 1852 р. Ю. Романчук розпочав навчання у Станиславівській гімназії, у якій він закінчив перші два класи. Третій – сьомий класи гімназії він закінчив у Львові з відзнакою у 1860 р.

У гімназії він належав до числа кращих гімназистів. У шостому класі вже видавав шкільну газету трьома мовами – німецькою, польською і українською. У восьмому класі заснував самоосвітню організацію, до якої належали гімназисти з інших міст й листувалися між собою. Основна тематика кореспонденції – це зацікавленість народними справами, зокрема, питаннями окремішності українського народу від польського та російського й використання народної мови у літературі [3, с. 11]

Своїми здібностями Ю. Романчук привернув увагу університетських професорів. Деякі з них радили йому готувати себе до праці на кафедрі грецької мови. Однак він пожертвував науковою кар'єрою заради громадсько-політичного життя [3, с. 6].

На початку 60-х рр. XIX ст. закладаються основи українського національного розвитку, до формування якого безпосереднє відношення мав і Юліан Романчук. У 1863 р. він закінчив філософський факультет Львівського університету й розпочав роботу на посаді заступника учителя спочатку в німецькій гімназії, а з 1868 р. в українській гімназії, з 1877 р. – професор Академічної гімназії у Львові, у якій пропрацював до 1900 р., до виходу на пенсію [3, с. 5].

Ще студентом університету він належав до гуртка молоді, яка збиралися на квартирі у К. Сушкевича і обговорювала народні проблеми. Окрім того, на засіданнях "Галицько-Руської Матиці" у 1864–1865 рр. захищав рідну мову [4, с. 478].

У січні 1868 р. о. Степан Качала запропонував на основі законів про товариства з 1867 р. заснувати українське товариство, що поставило б собі за мету розвивати народну просвіту у моральному, матеріальному і політичному напрямках через видавництво практичних книжок, брошур тощо [5, с. 18].

8 грудня 1868 р. утворено товариство "Просвіту". На установчих зборах першим головою обрано А. Вахнянина, а до управи увійшли О. Борковський, І. Комарницький, М. Косак, М. Михайляк, О. Партицький, Ю. Романчук, К.Сушкевич, К.Устиянович [5, с. 24].

Ю. Романчук був одним із авторів нового статуту товариства, 11 лютого 1869 р. він, як секретар "Просвіти", підготував відозву щодо підтримки товариства усім українським громадянством [5, с. 31].

Ю. Романчук вважав, що тогочасна українська інтелігенція більше дбала про своє кількісне зростання, підняття літератури до європейського рівня, заснування театрів, шкіл, а не про народну просвіту, що виступала основою тогочасного розвитку народу [5, с. 32].

У 1869 р. Ю. Романчук, О. Партицький і А. Вахнянин входять до комісії з укладення українських шкільних підручників у крайовій шкільній раді. Виконуючи функції члена комісії, він готував новий етимологічний правопис, що найкраще відповідав потребам народної мови. Також ним було підготовлено українську читанку для четвертого класу народної школи і українські читанки для першого і другого класу гімназії. Крім того брав участь в укладенні інших шкільних підручників [5, с. 32].

У 1873 р. Ю. Романчук став одним з засновників Товариства ім. Т.Шевченка, що згодом перетворилося у наукове. Упродовж 1873–1878 рр. редагував газету "Правда" [6, с. 35].

Як політичний лідер, Ю. Романчук почав формуватися у 1870 р., коли польські політичні діячі намагалися добитися більших прав для Галичини, прагнули заручитися підтримкою ще й українців. Позиція Ю. Романчука проявилася у тому, що він особисто вважав, що поляки спочатку повинні забезпечити дотримання прав для українців [7, с. 2].

У 1871 р. москвофіли утворили товариство "Руская рада", що займалося політичними питаннями. До цього товариства від часу його заснування належав і Юліан Романчук. З часом молодша генерація українців захотіла самостійно впливати на політику "Рускої ради". Представники львівських, тернопільських і подільських українців-народівців запропонували прийняти в члени товариства більше як 30 своїх товаришів з метою спільної організації для захисту прав народу [8, с. 341].

Однак керівництво "Рускої ради" боялося втратити провідну роль у товаристві і відмовило їм. 27 листопада 1879 р. відбулися загальні збори, на яких виступив Ю. Романчук, вимагаючи прийняти нових членів до товариства і змінити його політичну ідеологію [3, с. 14].

Ці пропозиції були відхилені, однак Ю. Романчук усвідомив, що москвофільська орієнтація не відповідає потребам українського народу, позаяк нехтувала його вимоги. Власне цей й послужило підставою для формування власних політичних структур, передусім заснування політичного часопису [9, с. 152].

Напередодні описаних подій, він, а саме 1 жовтня 1879 р., розпочав видавати популярну політичну газету "Батьківщина" з метою активізації політичного серед широких народних верств [10, с. 178]. У ній пропагувалося гасло праці для українського народу та згоди і єдності у суспільстві. Видання відзначалося рішучими політичними статтями, що подобалися як селянам, так і інтелігенції. У передовиці першого номера газета закликала український народ до боротьби з поляками за утвердження свого національного "Я". Якщо ж у цій боротьбі українці програють, то втратять все що мають: "цѣлу нашу батьковщину, нашу землю, нашу худобу, нашу хату, нашу одѣжу, нашу вѣру и нашу мову – и мы мусимо тогда цѣлкомя загибати!" [11, с. 1].

Ю. Романчук редагував газету до 1887 р. При "Батьківщині" він видав серію із семи брошур. У 1880 р. – "О опькунахъ и кураторахъ" Стефана Тихого, "Новый податокъ грунтовый", 1881 р. – "Войскова такса", 1884 р. – "Про вьвлещенє подь желъзницъ" – всь Харка Тарана, "О пожарахъ" Стефана Тихого, "Про выборы до Сойму", "Про выборы до Рады державной" [4, с. 479].

"Батьківщина" служила основою для майбутнього видання газети "Діло". У грудні 1879 р. В. Барвінський і Д. Гладилевич проводили нараду українців Львова й околиць у приміщенні "Руської бесіди" під патронатом Ю. Романчука за участі 36 осіб [12, с. 2].

Усі присутні підтримали необхідність видання нової газети, тільки частина учасників вважали її дочасною і радила краще підготуватись до її виходу, щоб не скомпрометувати себе. До останніх належав і Ю. Романчук. Деякі з присутніх вважали, що це пов'язано з можливою конкуренцією "Батьківщині". Про ситуацію, що склалася так писав Є. Олесницький: "Знаючи велику чесність Романчука, не підозривав його в чомусь подібному; на мій погляд причиною його становища було те, що він з природи усе був дуже осторожний і нерішучий – і тому волів не зачинати зовсім, як іти на напевне" [9, с. 153].

В. Барвінський пообіцяв, що редагуватиме газету "Діло" безкоштовно до того часу, доки видання не матиме 300 передплатників. Саме така кількість була необхідною для покриття витрат на її видання. "Діло" почало виходити з 1 січня 1880 р., а кількість передплатників перевершила сподівання, у першому ж місяці складала 400 осіб [9, с. 153]. Поява "Діла" була справжнім переломом у народовецькому русі, який значно зміцнився і здобув багато прихильників.

Вплив Ю. Романчука був досить вагомим і у 1883 р. він стає кандидатом у депутати до Галицького сейму від Калуського округу. До речі, особисто він тричі зустрічався зі своїми виборцями, пояснював їм основні засади своєї політичної програми [3, с. 10–11].

Незважаючи на те, що до Галицького сейму обрали дев'ять українських депутатів, спільний клуб очолює С. Качала, передові позиції посідає Ю. Романчук. Поляки ж маючи за собою переважну більшість, поводитися так, ніби ні українців, ні українських питань взагалі не існувало. Власне, заслуга Ю. Романчука полягала у тому, що він піднімає питання українського шкільництва [13, с. 50].

17 жовтня 1883 р. Ю. Романчук виступав з промовою про нагальні потреби українського народного шкільництва. У 1884 р. він вимагав зміни крайового закону про мови викладання у народних і середніх школах, пропонував у змішаних громадах відкривати школи для різних національних меншин, а у паралельних класах середніх шкіл запровадити викладання українською мовою на вимогу батьків не менше як 25 учнів [7, с. 2].

Значну частину часу він працював не як депутат сейму. Власне йому належить ідея проведення народних віч у повітах з одночасним звітом депутатів про свою роботу. Віча влада

сприймала як заколот і бунт. Ю. Романчук вперше розпочав їх проведення у 1884 р. в Калуші, пізніше організував у Долині, за ініціативи О. Огоновського та І. Франка проходило віче в Гусятині, Копичинцях, скликане М. Січинським [9, с. 189].

Юліан Романчук поклав початок масовому вічевого руху, який згодом став звичайним явищем українського політичного життя. Окрім проведення віч, з 1888 р. Ю. Романчук організував повітові зібрання у Косові, Коломиї, Станиславові, на яких обговорювалися в основному економічні питання.

У 1885 р. відбувалися вибори до Державної ради у Відні. У цей час митрополитом у Львові був Сильвестр Сембратович, який повністю підтримував уряд та поляків і, відповідно, користувався їхньою підтримкою. Особисто призначав кандидатів, лояльних до поляків та уряду. У ході виборчого процесу митрополит став основною причиною боротьби між українцями, які підтримували його і були проти нього. До речі, така ситуація була вигідною для поляків.

Ю. Романчук був кандидатом у депутати в окрузі Калуш – Долина – Бібрка, йому протистояв митрополичий кандидат о. Яків Сінгалевич. Через численні порушення й фальсифікації у процесі виборів, депутатом став останній. Це викликало численні обурення у Східній Галичині, позаяк Юліан Романчук на той час був уже визначним українським політиком у Галицькому сеймі.

Усвідомлюючи складність ситуації, Ю. Романчук у 1885 р. засновує політична організація народовців "Народну раду" за підтримки Омеляна та Олександра Огоновських, В. Нагірного, О. Стефановича, І. Белея, К. Левицького, С. Качали, І. Борискевича, Й. Заячківського, М. Січинського, П. Лінинського, О. Барвінського, М. Бучинського.

24 жовтня 1885 р. "Діло" помістило відозву під назвою "Русини Галицької Землі" і статут політичного товариства, що в основному спирався на національну програму "Головної Руської Ради" з 1848 р. та народовецьку ідеологію 1860-х рр. [8, с. 342].

Її основною метою був розвиток української народності, відмінної від польської та російської, на основі рівноправності, гарантованої конституцією, захист прав й інтересів українського народу в політичних, культурних, суспільних та економічних питаннях [10, с. 219].

Перші загальні збори "Народної ради" відбулися 2 лютого 1888 р. На них проголошено програму щодо політичного становища українців й задекларовано те, що українці – це окрема нація від поляків та росіян, яка бажає жити у мирі злагоди з іншими націями, підтверджено право українців вимагати поділу Галичини на Західну (польську) і Східну (українську) [10, с. 219].

Заснування "Народної ради" мало вагоме значення для подальшого розвитку українського національного життя, свідчило про політичні та ідеологічні розходження народовців та москвофілів. До речі, починаючи з часу проголошення політичної програми "Народною радою" між ними були лише тимчасові політичні компроміси, однак спільних інтересів не було.

Даючи інтерв'ю газеті "Діло" від 21 січня 1886 р., Ю. Романчук оцінював майбутні перспективи розвитку українського народу. Зокрема, він вважав, що українців повинні об'єднатися для подальших національних змагань з метою досягнення самостійності як поляки, росіяни і чехи, наголошував на мирному способі розв'язання поставлених завдань [14, с. 2].

Звичайно, що міркування Ю. Романчука носили певною мірою мрійливо-романтичний характер, далекий від об'єктивної реальності. У тогочасних умовах здійснити мирний перехід до здобуття незалежності було практично неможливим. Однак, варто віддати йому належне. Позаяк саме Ю. Романчуку належать думки й висловлювання, що дійсно визначили перспективу розвитку українського національного поступу.

Активно продовжував працювати Ю. Романчук і у Галицькому сеймі. Він домагався відкриття українських народних шкіл та гімназій і 25 червня 1888 р. робить третє подання з цього питання, вимагаючи, щоб у гімназіях Станиславові, Коломиї, Тернополі та Бережан паралельно функціонували українські класи, учительські семінарії були україномовними, у Тернополі, Коломиї, Стрию, Городенці, Яворові і Снятині утворено чотирикласні україномовні народні школи [15, с. 2].

Постійне наполягання на виконанні вимог цього подання, змусило депутатів Галицького сейму у Перемишлі відкрити українські класи при гімназії, а з 1888 р. утворити власне і саму гімназію. На той час це була найперша чимала заслуга Ю. Романчука та його однодумців [7, с. 2].

До того часу україномовна гімназія діяла тільки у Львові і поляки виступали проти відкриття українських навчальних закладів. Відкриття гімназії у Перемишлі свідчило про перелом ситуації на користь українців, позаяк відкрито українські гімназії у Коломиї, Тернополі, Станиславові [3, с. 17]. Звичайно, що це було заслугою політичної діяльності Ю. Романчука.

Важливою проблемою, що вимагала вирішення – було мовне питання. На той час сесії сейму розпочиналися з промов намісника й маршалка краю, що виголошували їх виключно польською мовою. Проти цього у 1885 р. виступив від імені українських депутатів Юліан Романчук, вимагаючи, щоб вони промовляли і українською мовою.

Під час сеймової сесії, що тривала упродовж 24 листопада 1887 р. – 21 січня 1888 р., Ю. Романчук знову звертається до намісника та маршалка краю з вимогою виголошувати промови при відкритті сейму і українською мовою. Маршалок відповідав йому, що, згідно з регламентом сесії, повинен виголошувати промову польською мовою. Натомість, Ю. Романчук запропонував змінити сеймовий регламент, що призвело до того, що при відкритті чергової сесії, і намісник, і маршалок краю виголошувати промови також українською мовою [10, с. 212].

Отже, формування Юліана Романчука як особистості відбувалося у складних тогочасних умовах, викликаних протистоянням між народовцями і москвофілами. Усвідомлюючи перспективи розвитку українського народу, Ю. Романчук сприяв організаційному становленню культурно-просвітніх структур, виданню національної преси, утворенню народних шкіл, гімназій тощо. Для захисту політичних прав українців, Ю. Романчук утворив "Народну раду", мирним способом намагався розв'язати назрілі соціальні проблеми.

Список використаних джерел

1. Чорновол І. Юліан Романчук – сеньйор українських політиків. Режим доступу: – <http://www.ji.lviv.ua/ji-library/lviv2/chornovol.htm>.
2. Плекан Ю. Українські депутати австрійського парламенту (XIX – поч. XX ст.) // Режим доступу: – <http://kolomyia.org/histpub/historypub54.htm>.
3. Юліан Романчук – перший український віцепрезидент австрійської палати послів / Юліан Романчук. – Львів, 1913. – С. 5, 6, 10–11, 14, 17.
4. Яр Семенович. Юліан Романчук // Зоря. – 1892. – С.478, 479.
5. Перський С. Популярна історія Товариства "Просвіта" / Степан Перський. – Львів, 1932. – 268 с.: іл.
6. Товариство "Просвіта" в перших числах свого розвитку / Просвіта за шістьдесят літ. Ювілейний альманах. – Львів, 1928. – 292 с.: іл.
7. Юльянъ Романчукъ – заступникъ руского народа. – Львів, б.р. – С. 2.
8. Барвінський Ол. Спомини з мого життя. Друга часть / Олександр Барвінський – Львів, 1913. – 350 с.
9. Олесницький Є. Сторінки з мого життя. I частина (1860–1890) / Олесницький Є. – Львів, 1935. – 252 с.
10. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848 – 1918. Перша часть / Кость Левицький. – Львів, 1916 – 1927. – Кн. 1 – 2. – 736 с.
11. До дѣла! Водъ редакціѣ // Батьковщина. – Число 1. – 1 жовтня 1879. – С. 1.
12. Левицький К. Видавництво "Діла" // Діло. – 14 січня 1928. – С.2.
13. Левицький К. Українські політики. Сильвети наших давніх послів і політичних діячів. Ч.1 / Кость Левицький. – Львів, 1936. – 139, [1] с.
14. Разговоръ съ проф. Романчукомъ // Дѣло. – 21 сѣчня 1886. – С. 2.
15. Внесенє пос. Романчука // Дѣло. – 15 (27) вересня 1888. – С. 2.

Олег Пилипишин

ФОРМИРОВАНИЕ ЮЛИАНА РОМАНЧУКА КАК ЛИЧНОСТИ, КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬНОГО И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОГО ДЕЯТЕЛЯ В 60–80-Х ГГ. XIX В.

В статье проанализировано формирование Юлиана Романчука как личности, культурно-просветительного и общественно-политического деятеля в 60–80-х гг. XIX в.

Ключевые слова: Юлиан Романчук, общественно-политический деятель, культурно-просветительный деятель, Восточная Галичина, Галицкий сейм.

Oleg Pylypyshyn

FORMATION YULIAN ROMANCHUK AS INDIVIDUAL, CULTURAL AND EDUCATIONAL AND PUBLIC-POLICY MAKERS IN 60–80 RR. NINETEENTH CENTURY

The article analyzes the formation of Yulian Romanchuk as individual, cultural and educational and socio-political figure of 60 – 80's of the nineteenth century.

Key words: Julian Romanchuk, social and political activist, cultural and educational leader, Eastern Galicia, Galician Sejm.